

Monetar suverenliyin hökumət xərclərinə, büdcə kəsirinə və dövlət borcuna təsiri

written by Leon Damian Leon Damian

Mövcud COVID-19 böhranı dayanıqsız dövlət kəsiri və borcu problemi mövzusunda geniş müzakirələrə səbəb oldu. Bir çox ölkə global pandemiya dövründə iqtisadiyyatlarını ayaqda saxlamaq üçün xərc və borclarını artırdı. İş yerlərinin müvəqqəti bağlanması və ciddi karantin tədbirləri hökumətləri və mərkəzi bankları pandemiyanın mənfi iqtisadi təsirlərini azaltmaq üçün siyasət tətbiq etməyə vadar etdi. Hökumətlər koronavirusa qarşı mübarizə aparan müəssisələrə və fərdlərə kömək edən ödənişləri, dövlət grantlarını və vergi endirimlərini maliyyələşdirmək üçün pul çapını azaldıb borcları artırdı.

ABŞ, Avrozonada və Birləşmiş Krallıq (BK) kimi güclü iqtisadiyyatı olan dövlətlərin defisitləri pandemiya əvvəlki dövrlə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə artdı. 2020-ci ildən etibarən ABŞ-ın kəsiri ölkə üzrə Ümumi Daxili Məhsulun (ÜDM) 14,9%-ni təşkil etdi. Bu rəqəm BK-da 11,9%, Avrozonada isə 7,2% oldu. Bu cür maliyyə tədbirləri məcmu tələbin kəskin azalmasından əziyyət çəkən ölkə iqtisadiyyatlarını canlandırmaq üçün lazım idi. Dünyada tələbatın azalması global iqtisadi aktivliyi kəskin şəkildə azaltdı və bir çox iqtisadiyyatı ciddi tənəzzülə uğratdı. Bundan əlavə, BK kimi ölkələrdə uzun müddət davam edən karantin tədbirləri iqtisadi fəaliyyətin durğun qalması ilə nəticələndi. Beləliklə, daha az vergi daxilolmaları fonunda işsizlik müavinətləri, biznes grantları, ictimai xidmətlərin və ev təsərrüfatlarının dəstəklənməsi kimi sahələrdə dövlət xərclərinin artması ilə bir çox ölkədə büdcə kəsirləri pisləşdi.

Lakin böyüyən kəsirləri maliyyələşdirmək məqsədilə bəzi

hökumətlər iqtisadiyyatlarını nağd pulla təmin etmək üçün istiqrazlar buraxır. Bir çox investor riskli hesab edilən borclardan etibarlı sığınacaq olan dövlət istiqrazlarına keçdikcə, ABŞ və BK-nın dövlət istiqrazlarına tələbat artdı. Xüsusilə, ABŞ-da dövlət istiqrazlarına artan tələbat faiz dərəcələrinə aşağı təzyiq göstərərək, borclanmanı ucuzlaşdırdı. Bundan əlavə, bir çox böyük iqtisadiyyatda dövlət istiqrazlarının artması dövlət borcuna təsir göstərdi. ABŞ, Avrozona və BK-da ÜDM nisbətindəki borc 2019-cu il pandemiyadan əvvəlki dövrə müqayisədə kəskin artdı. Bu rəqəm ABŞ-da 106.9%-dən 107.6%-ə, Avrozonada 83.9%-dən 98%-ə, BK-da isə 84,4%-dən 97,4%-ə yüksəldi (Trading Economics 2021). Vəziyyət bütün dünyada təxmini belə idi. 2020-ci ilin sonunda aparılan hesablamalara görə, COVID-19 pandemiyasının global borca 19,5 trilyon dollar əlavə etdiyi təxmin edilir (McCormick et al. 2021).

Borcun sürətlə artmasının uzun illər ağır maliyyə məhdudiyyətinə səbəb olacağından qorxan bir çox iqtisadçı üçün bu rəqəmlər ciddi narahatlıq yaradır. Əsas sual budur ki, hökumətlərə böyük dövlət borcunu və kəsirləri azaltmaq üçün hansı siyasət lazımdır? Məsələn, Aİ Avrozona ölkələrinin dövlət borclarını 60%-dən, kəsirləri isə 3%-dən aşağı tutmasını gözləyir. Bu ölkələrin monetar suverenliyi olmadığından onlar məcmu tələbi artırmaq üçün hökumət xərclərinin artması kimi iqtisadi tənəzzülləri kompensasiya edən genişləndirici maliyyə siyasətini tətbiq etməkdə məhdudiyyətlərlə üzləşirlər. Tələbata ən çox ehtiyac olduğu bir zamanda kəsiri olan Avrozona ölkələrinin iqtisadiyyatı daha da sıxışdıran qənaət siyasəti həyata keçirməsi gözlənilir.

BK və ABŞ kimi Avrozonaya daxil olmayan əsas ölkələrlə bağlı vəziyyət çox da fərqli deyil. Breksitdən əvvəl BK Aİ-nin üzvü olduğu zaman Avrozonaya daxil olmadığından onun milli valyutası, mərkəzi bankı və monetar suverenliyi var idi. Bu səbəbdən onun iqtisadi böhrandan çıxmaq üçün dəyərli iqtisadi alət olan pul siyasəti üzərində tam nəzarəti var. Lakin BK-nın

da kəsirlərlə bağlı vəziyyəti, demək olar, Avrozona ilə eynidir. İqtisadi tənəzzül dövründə hökumət kəsiri azaltmaq üçün yüksək vergiyə qənaət siyasətini tətbiq etməyi və xərcləri azaltmağı seçdi.

Digər tərəfdən, ABŞ Böyük Tənəzzüldən (2008) sonra Aİ və BK ilə müqayisədə bir qədər yüksək iqtisadi artıma sahib idi. Bu inkişafdakı əsas səbəb iqtisadiyyat bərpa mərhələsini keçdikdən sonra qənaət tədbirlərinin həyata keçirilməsi idi. Aİ və BK-da isə qənaət tədbirləri iqtisadiyyat kövrək olan zaman həyata keçirilməyə başlandı. Öz növbəsində, bu, ABŞ-ın maliyyə çarpanlarının Avrozona və BK-nın maliyyə çarpanlarından daha aşağı olduğunu göstərir, çünki büdcə kəsintiləri ABŞ iqtisadiyyatına daha az təsir etdi. Buna baxmayaraq, iqtisadi narrativ eyni idi: kəsirləri və borcu nəyin bahasına olsa da azaltmaq. Hər üç ölkədə dövlət borcu illər ərzində əhəmiyyətli dərəcədə artdı, bu cür neoliberal iqtisadi siyasətlər istənilən effekti vermədi.

Makroiqtisadi düşünməyə fərqli yanaşma: Müasir Pul Nəzəriyyəsi

Müasir Pul Nəzəriyyəsi (MPN) makroiqtisadi düşüncəyə nisbətən yeni bir yanaşmadır. Lakin bu nəzəriyyə, xüsusilə, mövcud pandemiya dövründə məşhurlaşdı. MPN-nin üstünlüklərindən biri daha çevik maliyyə siyasətinə imkan verən pul suverenliyi anlayışıdır. Pul suverenliyi o deməkdir ki, öz milli valyutası, mərkəzi bankı və borcu milli valyutasında olan ölkə hər zaman daha çox valyuta buraxaraq xərclərini artırmaqla bilər. Bu o deməkdir ki, hökumət vergilərdən asılı olmur və ya xərcləri maliyyələşdirmək üçün borc almağa ehtiyac duymur. Pul baxımından suveren bir ölkə valyuta buraxmaq üzərində inhisara sahibdir və müəyyən dərəcədə lazım olduğu qədər valyuta çap edə bilər.

Makroiqtisadi düşüncəyə mövcud neoliberal yanaşma hökumətlərin dövlət büdcəsi barədə ev təsərrüfatı büdcəsinə bənzər düşünməsini tələb edir. Hökumət vergi gəlirlərindən çox xərcləsə, kəsiri olacaq; beləliklə, hökumət kəsiri azaltmaq

üçün borc götürməli olacaq, bu da sonradan dövlət borcunun artmasına gətirib çıxardacaq. ABŞ və BK nümunələrində xüsusilə qeyd olunur ki, əgər hökumət qeyri-sabit kəsirlərlə öz imkanlarından çox xərcləməyə davam etsə, defolt və hətta iflas riski ilə üzləşə bilər. Bu cür ritorika çox vaxt dövlət xərclərinin azaldılması, vergilərin artırılması və qənaət siyasətini əsaslandırmaq üçün irəli sürülür ki, bu da iqtisadi tənəzzülü düzəltmək əvəzinə daha da şiddətləndirir.

COVID-19-un yayılması artıq bir çox iqtisadiyyatda mənfi təsirlərə səbəb olub, bu da ticarətin və ümumi inamın, sərmayə və səyahətlərin azalması ilə nəticələnib. Əsas sual budur ki, dünya hökumətlərinin COVID-19 pandemiyasının iqtisadi dağıdıcılığını kompensasiya etmək üçün iqtisadi vasitələri varmı?

Daha çox pul çap etmək əleyhinə neoliberal arqument budur ki, kəsirin artırılması hökumətin kəsiri azaltmaq üçün borc almasına səbəb olur və nəticədə dövlət borcu artır. Lakin bu, ABŞ və BK kimi ölkələr üçün əhəmiyyətli bir narahatlıq təşkil etmir, çünki onların borcları öz valyutalarında; beləliklə, onların defolt riski, demək olar, yoxdur. MPN-yə qarşı başqa bir arqument də odur ki, həddindən artıq dövlət xərcləri inflyasiya təzyiqinə, beləliklə, tələbin təklifi üstələdiyi bazar balanssızlığına səbəb olur. Lakin tənəzzül məsələsində olduğu kimi, işçi qüvvəsi təklifi əmək tələbini aşacağı üçün bu da baş verməyəcək. MPN tərəfdarları hökumətlərin sonsuza qədər ehtiyatsız xərcləmələrini müdafiə etmirlər, çünki əvvəl qeyd edildiyi kimi, inflyasiyanı diqqətdə saxlamaq lazımdır. Inflyasiya nəzarətdən çıxsın, özəl sektorun pulu çoxalacaq, mal və xidmətlərin istehsalı pul təklifindən olduqca az olacaq və qiymət artımı yaşanacaq. Burada nəzərə alınmalı olan əsas məqam bu pulların necə istifadə edilməsidir. Hökumət bu pulları maliyyə bazarlarına istiqamətləndirərək, aktivlərin qiymətlərini süni olaraq şişirdirmi? Yoxsa pullar mal və xidmət istehsal edən iş yerlərinin açılmasına sərf olunur? Pul təklifini artırdığı üçün daha çox mal və xidmət istehsal etmək qabiliyyətini artırmaq daha uyğun olardı. İqtisadiyyatda

istehsal olunan mal və xidmətlərin sayı da artacaq və bu da iqtisadiyyatda inflyasiya təzyiqini kompensasiya edəcək.

Hökumət xərclərini və monetar suveren ölkələr üçün kəsirlərlə bağlı yanaşmanı yenidən nəzərdən keçirmək lazımdır. Problemin həlli üçün daralma siyasəti tətbiq etmək norma kimi qəbul edilib və bu, həddindən artıq dövlət xərcinin defolt ilə nəticələnəcəyini iddia edən ev təsərrüfatı analogiyası ilə əsaslandırılır. Büdcə kəsirləri özəl sektora daha çox qənaət etməyə imkan verir; büdcə kəsiri iqtisadiyyata daha çox pul gətirdiyinə görə özəl sektora da fayda verir. Özəl sektor daha sonra bu qənaətləri dövlət istiqrazlarını almaq üçün istifadə edə bilər. Beləliklə, büdcə kəsirləri iqtisadiyyatın çarpan təsirlə inyeksiya rolunu oynayır. Güman edək ki, gəlirlər xərclərdən çoxdur, ya da hökumət kəsirini aşağı salmağa çalışır. Bu, iqtisadiyyatdan pul çıxarır, özəl sektorun qənaətlərini azaldır və əhalini yoxsullaşdırır. Amma yenə də kəsiri təyin edən özəl sektordur. Özəl sektor daha çox xərcləsə, yüksək vergi gəlirləri daha az kəsirlə nəticələnər. Əksinə, özəl sektor daha çox qənaət etsə, bu daha çox kəsirə səbəb olar, çünki az xərcləmə vergi gəlirlərinin də azalması ilə nəticələnir.

Monetar suverenliyi olan hökumətlər kəsiri nəzarətdə saxlamaq üçün xərcləmədən əvvəl vergi yığmaq lazım olduğuna inanır. Bəs dövlət xərcləri üçün lazım deyilsə, vergi niyə lazımdır? Birincisi, hökumətlər xərclərini artırmağa və pul çap etməyə davam etsələr, inflyasiya təzyiqi yaranacaq. Buna görə də hökumət özəl sektorun iqtisadiyyatı həddindən artıq istiləşdirməsinin qarşısını almaq üçün artan xərclərlə yanaşı vergidən istifadə etməlidir. Lakin konkret hansı vergilərin inflyasiya təzyiqini azaldacağını və vergi artımlarının nə vaxt tətbiq edilməyəcəyini bilmək lazımdır, çünki bu, əks-effekt verə və maliyyə stimulinin təsirini azalda bilər.

İkincisi, vergilər gəlirin yenidən bölüşdürülməsi üçün çox vacibdir. Mütərəqqi vergi sistemi buna kömək edir, baxmayaraq ki, BK və ABŞ kimi ölkələrdə bu, əks-təsir göstərdi. Məsələn,

BK-da 2018-2019-cu illərdə əhəlinin gəlirlərinin 42%-i ən varlı 20%-in payına düşür, halbuki ən yoxsul 20% əhəli üçün bu rəqəm cəmi 7%-dir (Francis-Devine 2021). ABŞ-da vəziyyət daha da pisdır: 2019-cu ildə ABŞ gəlirlərinin 51,9% -i ən zəngin 20%-in, gəlirlərin yalnız 3,1%-i isə ən yoxsul 20%-in payına düşüb (Amadeo 2021). Hökumətlər, xüsusən də varlılardan yığılan vergi nisbətlərini artırmaq, vergi qanunvericiliyindəki boşluqları azaltmaq və vergi toplama orqanlarına daha çox sərmayə yatırmaqla bu uçurumu aradan qaldırmaq üçün vergi orqanlarından istifadə edə bilərlər. Vergilər monetar suverenlik üçün həyati əhəmiyyət daşımasa da, sosial rifahı artırmaq məqsədilə iqtisadiyyatın digər sahələrini tarazlaşdırmaq üçün tətbiqi vacib olan bir vasitədir.

Pul genişləməsi siyasətinin xeyrinə maliyyə siyasətinə laqeyd yanaşma

Dünyadakı mərkəzi banklar iqtisadi tənəzzüllərlə mübarizə aparmaq üçün Pul Genişləmə (PG) proqramlarını həyata keçirirlər. Amma nəticələr qənaətbəxş olmadı. PG mərkəzi bankların dövlət istiqrazları və ya korporativ istiqrazlar almaq məqsədilə pul çap etmək üçün istifadə etdiyi bir vasitədir. Bu cür istiqrazların alınması istiqrazların qiymətini artırır və gəlirlərini (faiz dərəcələrini) aşağı salır. Güzəştli faizlərin ev təsərrüfatları və müəssisələr üçün faiz dərəcələrini aşağı salmaqla iqtisadiyyatın qalan hissəsinə fayda verəcəyi güman edilir. Nəticədə aşağı faiz dərəcələri xərcləri və məcmu tələbi artırmalı, iqtisadi artıma və işsizliyin azalmasına səbəb olmalıdır.

Lakin PG maliyyə aktivlərinin qiymətini artırdığından bazarlar ucuz kredit əldə edə bildikləri üçün arzu olunan nəticə əldə olunmadı, bu da maliyyə bazarlarını ucuz kreditlə doldurdu. BK-da İngiltərə Bankı ÜDM-nin 18%-dən çox pul çap etdi (Bank of England 2021); FTSE 35%, daşınmaz əmlak qiymətləri isə təxminən 9% artdı (Premsingh 2021). Amma istehlakçı qiymətləri indeksi cüzi olaraq 1,5%-dən 2%-ə yüksəldi. Əslində, PG

bərabərsizliyi daha da böyütdü; BK-da əhalinin ən zəngin 10%-i ölkə aktivlərinin təxminən 45%-nə sahibdir. Beləliklə, maliyyə bazarlarını ucuz kreditlə doldurmaq aktivlərin qiymətlərinin həddən artıq şişirdilməsinə və bərabərsizliyin daha da artmasına səbəb oldu. Bazarlar hər dəfə müəyyən bir həddən – adətən 20%-dən aşağı düşdükdə maliyyə bazarlarını PG ilə doldurmaq adi hala çevrilib. PG nisbətən yeni bir fenomen olsa da, 2008 maliyyə böhranından bəri daha çox tətbiq olunur. Yeni populyarlığının əsas səbəbi 2008-ci ildəki maliyyə böhranından sonra faiz dərəcələrinin, demək olar, sıfır səviyyəsində olmasıdır, çünki pul siyasətinin ənənəvi formaları iqtisadi tənəzzüllərin qarşısını almaqda təsirsiz qaldı. Lakin mövcud vəziyyətdə aktivlərin qiymətlərini daim artırdığı və sonda partlayan aktiv köpükləri yaratdığından PG son dərəcə təhlükəlidir. Aktiv köpükləri partladıda mərkəzi banklar bazara müdaxilə edərək onu ucuz kreditlə doldurur və vərdiş halını almış bu tsikl təkrarlanır.

Kriptovalyutalar və əsas faiz dərəcəsi

Mərkəzi Banklar nisbətən yeni bir fenomendir və baza faiz dərəcəsini təyin etməkdə inhisara sahibdir. Məsələn, Federal Rezerv qurulduğu 1913-cü ildən bəri inflyasiya və məşğulluğun qoruyucusu idi. Onun idarəçiliyi altında ABŞ təxminən 30 il ərzində 20 tənəzzül yaşadı. Bum və partlayış tsiklları iqtisadi reallığın təbii hissəsi kimi görünə bilər. Amma onlar pis siyasətin nəticəsidir. 1837-1866-cı illərdə ABŞ-da azad bankçılıq dövrü idi, istənilən iqtisadi qurum mal və xidmət mübadiləsi üçün istifadə edilə bilən qanuni tender verə bilərdi; bu dövrdə faiz dərəcəsi hansısa qurum tərəfindən yox, bazar qüvvələri tərəfindən müəyyən edilirdi. Əsr yarım sonra bu təcrübə təkrarlanır. Kriptovalyuta inqilabı Mərkəzi Bankın faiz tənzimləməsi üzərindəki inhisarını sarsıtmağı təklif edir. Lakin bunun monetar suverenliyinə təsirləri aydın deyil. Monetar suverenlik yeni bir məna aldı, çünki indi hər kəs kriptovalyuta buraxa bilər.

Kriptovalyutalar fenomeni paralel valyutaların eyni anda

mövcud ola biləcəyini və hətta bir-birindən fərqlənərək birdən çox faizli rejimlər yarada biləcəyini göstərir. Bu, pul siyasəti mexanizmlərinin məqsədyönlü effektivliyini artırabilir. Ənənəvi mexanizm müəyyən təşkilat və ya regional emissiyalar vasitəsilə dəyişdirilə bilər. Kriptovalyuta qanuni ödəniş vasitəsi olarsa, PG pul təklifini idarə etmək və pul siyasəti aparmaq qabiliyyətini əsaslı şəkildə itirəcək. Bunun əvəzinə yeni pul saxlayan, ekzogen iqtisadi təsirlərə tez reaksiya verən dəyişkən faiz dərəcələri olan bir bazar yaranacaq. Bu, sərmayə üçün daha aydın qiymət təşviq mexanizmi vasitəsilə aktiv köpüklərinin qarşısını almaq üçün daha səmərəli yol ola bilər.

Əlbəttə ki, təhlükələr var və onları ölçmək daha çətindir. Fırıldaqçılıq üçün geniş imkanlar var. Müxtəlif sahələr arasındakı texnoloji fərqlər iqtisadiyyata geniş yayılmış kripto quruluşunun həyata keçirilməsinə mane ola bilər. Bundan əlavə, regional və sənaye məhsuldarlığı, habelə əmək bazarının inkişaf səviyyəsindəki mövcud makrobalanssızlıqlar ilk növbədə hazırkı qaliblərə üstünlük verə bilər. İnvestisiya axınlarının balanslaşdırılması üçün rəqəmsal iqtisadi quruluşun mənimsənilməsi lazımdır və uzun illər tələb edə bilər. Xidmət bazarının yaranmasından sənaye əziyyət çəkdiyi kimi, iqtisadiyyatın bəzi sahələri də yeni mübadilə sisteminin tətbiqindən əziyyət çəkə bilər.

Real iqtisadiyyatda məhsuldar işlərin yaradılması

Ucuz likvidliyi olan aktiv köpüklər yaratmaq əvəzinə daha yaxşı həll yolu kimi MPN istifadə etmək olardı. MPN dövlət infrastrukturuna və ictimai xidmətlərə dövlət xərclərinin artırılmasına və iqtisadiyyatda kifayət qədər məşğulluğun təmin edilməsinə fokuslanır. Bu cür yanaşmanın iqtisadiyyata tətbiqinə maliyyə məhdudiyyətlərinin mane olduğu barədə fikir yanlışdır. Əslində, yeganə məhdudiyyətlər ciddi şəkildə nəzərdən keçirilməli olan resurs məhdudiyyətləri və inflyasiya narahatlıqlarıdır. Inflyasiya probleminə gəldikdə, demək olar ki, bəzi əsas investisiya sahələri iqtisadiyyatın istehsal

qabiliyyətini artırma və inflyasiyanı aşağı sala bilər. Məsələn, yaşıl infrastrukturaya investisiya böyük iqtisadiyyatlar üçün artan giriş xərcləri riskini azaltmaqla inflyasiyanı kompensasiya edə bilər (Kelton 2020). Bundan əlavə, rəqəmsal infrastrukturaya qoyulan investisiyalar məhsuldarlığı artırma bilər, bu da işçilərə inflyasiya təzyiqinə səbəb olmadan daha çox maaş verə bilməyin mümkünlüyünü göstərir.

İşsizliyi azaltmaq, sabit və sağlam iqtisadiyyat yaratmaq üçün MPN-nin başqa bir təklifi İş Zəmanət Sxemini tətbiq etməkdir. Belə bir sxem işləmək istəyən və işləyə bilən hər kəsə dövlət sektorunda məşğulluq imkanları vəd edir. Bu sxem icra edilərsə, işsizlik yüksək olduğu təqdirdə hökumət özəl sektor ilə müqayisədə daha az əmək haqqı qarşılığında işsizləri işə götürə biləcək (Williams 2018). İşləmək istəyən və bacaran hər kəsə iş təklif etmək fikri inqilabi görünə bilər, çünki uzun illərdir bizə təlqin edilir ki, işsizlik zəruri şərtidir. Lakin monetar suveren hökumət, xüsusilə, öz valyutasında borclanıbsa, tam məşğulluğu təmin etmək üçün xərclərini istənilən qədər artırma bilər. Belə bir siyasətin inflyasiyanı artıracağı iddiası müəyyən qədər keçərlidir, amma yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, hökumət pulu iqtisadiyyatda mal və xidmətlərin sayını artıran iş yerləri yaratmaq üçün xərcləsə, bu inflyasiyanı kompensasiya etmək olar.

Klassik iqtisadçılar işsizliyin inflyasiyanın qarşısını almaq məqsədilə əmək haqqı və istehlak səviyyəsi üçün iqtisadi stabilizator rolunu oynadığını düşünürlər. Amma hökumət işsizlik səviyyəsini vergi və xərclərin səviyyəsini dəyişdirərək idarə edir. Əslində, hökumətlər, ümumiyyətlə, NAIRU-nun (İşsizliyi Sürətləndirməyən İnflyasiya Nisbəti) tələb etdiyi işsizlik nisbətini yaradır, bu da inflyasiyanın qeyri-sabit trayektoriyası başlamazdan əvvəl iqtisadiyyatda mövcud ola biləcək ən aşağı işsizlik səviyyəsidir.

Ümumi tələbat tam məşğulluq səviyyəsini qoruya bilməyəcək səviyyəyə düşdükdə İş Zəmanət Sxemi iqtisadi aktivliyi

sabitləşdirən avtomatik stabilizator rolunu oynayacaq. İqtisadi böhranlar zamanı bu sxem genişlənəcək, iqtisadi bum dövründə isə işçilər özəl sektora yönəldikcə sxem də kiçiləcək. Beləliklə, İş Zəmanəti Sxemi əmək dövriyyəsidəki dalğalanmaları bərabərləşdirir, maaş və istehlak səviyyələrini sabit saxlayır. İqtisadi tənəzzüldə işsizlərə dövlət sektorunda işləmək şansı veriləcək. Bu, iqtisadiyyat dirçələmə və işçilər yenidən özəl sektora qayıda bilənə qədər keçid rolunu oynayır. İşləmək və dolanışığı təmin edə bilmək cəmiyyət üçün faydalıdır (Kelton 2020).

Ümumiyyətlə, iqtisadi siyasətin tamamilə sıfırlanması lazımdır; inflyasiyaya həddindən artıq fokuslanmaq, böyümə və işsizliyə laqeyd yanaşmaq cəmiyyətin iqtisadi vəziyyətini çətinləşdirir və uzun müddətli qənaət siyasəti, hökumət xərclərinin və tənzimlənmələrin azaldılması kimi sərt siyasətləri əsaslandırmaq üçün istifadə olunur. Dünyada tətbiq olunan mövcud neoliberal iqtisadi model əksəriyyətə deyil, azlığa fayda vermək üçün qurulub.

İqtisadi siyasəti formalaşdıran bu görüş – monetar suveren dövlətləri valyuta emitentləri deyil, sadəcə valyuta borcalanları hesab etmək və makroiqtisadiyyatı əhəmiyyətli maliyyə məhdudiyyətləri olan bir ev təsərrüfatı kimi idarə etmək yanlışdır. Maliyyə böhranlarının nəticəsi uzun müddətli tənəzzüllərə səbəb olan sərt daralma maliyyə və pul siyasəti oldu. Tənəzzüllə mübarizə aparmaq üçün siyasi və iqtisadi ideologiyaları dəyişdirmək lazımdır. MPN iqtisadi fırtınalara qarşı yeni alternativ təklif edir və böhranlar zamanı maliyyə siyasətinin əhəmiyyətini vurğulayır. MPN hökumətin yaşıl enerji, işsizlik, infrastruktur və təhsili maliyyələşdirmək üçün daha yüksək vergilərə və borclara ehtiyac olmadığını izah edir; monetar suveren hökumətlər mərkəzi banklarının pulundan istifadə edə bilirlər. Hökumət xərcləri iqtisadi tənəzzüllərdə daha fəal rol oynamalıdır və son pandemiya bu fikri gücləndirdi.

* Bu məqalədə ifadə edilən bəzi fikirlər üçün Varvik

Universitetinin tədqiqatçısı cənab Marin Metselə təşəkkür edirəm.

İstinadlar:

Amadeo, K. 2021. *The True Cause of Income Inequality in America*. The Balance. [online] Available at: <<https://www.thebalance.com/income-inequality-in-america-3306190>> [Accessed 2 September 2021].

McCormick, L. C., Torres, C., Benhamou, M., Pogkas, D. 2021. The Covid-19 Pandemic Has Added \$19.5 Trillion to Global Debt. Here Are Reasons to Be Grateful—and Worried. Bloomberg. [online] Available at: <<https://www.bloomberg.com/graphics/2021-coronavirus-global-debt/>> [Accessed 2 September 2021].

Bank of England 2021. *Gross Domestic Product Real-Time Database*. [online] Bankofengland.co.uk. Available at: <<https://www.bankofengland.co.uk/statistics/gdp-real-time-database>> [Accessed 2 September 2021].

Francis-Devine, B., 2021. *Income inequality in the UK*. [online] House of Commons Library. Available at: <<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7484/>> [Accessed 2 September 2021].

Williams, S. (2018). The MMT government job guarantee. Independentaustralia.net. [online] Available at: <<https://independentaustralia.net/politics/politics-display/the-mmt-government-job-guarantee-,11980>> [Accessed 2 Sep. 2021].

Kelton, S. (2020). *The Deficit Myth*. John Murray Publishers Ltd.

Tradingeconomics.com. 2021. *TRADING ECONOMICS | 20 million INDICATORS FROM 196 COUNTRIES*. [online] Available at: <<https://tradingeconomics.com/>> [Accessed 2 September 2021].

Prem Singh, M. 2021. *This FTSE 100 stock just touched all-*

time-highs. Is it too late to buy? – The Motley Fool UK.
[online] Available at:
<<https://www.fool.co.uk/investing/2021/08/27/this-ftse-100-stock-just-hit-a-fresh-all-time-high-is-it-too-late-to-buy/>>
[Accessed 2 September 2021].